

ODRŽIVI RAZVOJ – KONCEPCIJA GOSPODARSKOG RAZVOJA HRVATSKE

Mirjana Dragičević
Ekonomski fakultet, Zagreb

UDK 338.22(497.5)
Pregledni rad

Primljeno: 17. 12. 1996.

Makroekonomskom politikom u Hrvatskoj su ostvareni osnovni uvjeti stabilizacije gospodarskog života. Ali tek bi dugoročna strategija razvoja gospodarstva mogla pružati odgovore na pitanja čime i kako se približiti europskom i svjetskom gospodarstvu. Svrha je članka ukazati na bit suvremenih gospodarskih razvojnih trendova te na pretpostavke koje u Hrvatskoj treba ostvariti kako bismo im se što brže i učinkovitije priključili. Kvalitativna analiza suvremene literature koja se bavi gospodarskim razvojem kao i razvojno iskustvo razvijenih gospodarstava pokazuju da ekonomski rast stvara visoke društvene troškove. Za Hrvatsku je bitno, uz uvažavanje vlastitih specifičnosti, poticati gospodarski rast sukladan globalnoj razvojnoj strategiji – održivom razvoju, kako se društveni troškovi tranzicije, koji su sami po sebi visoki, ne bi multiplicirali.

Ugospodarstvu Hrvatske temeljno kratkoročno pitanje jest kako stvoriti pretpostavke stabilizacije gospodarskog (mikro- i makro-) sustava i poticanje gospodarskog rasta, a dugoročno – kako koncipirati i ostvariti strategiju razvoja sukladnu europskim i globalnim razvojnim trendovima, koja će pri tome uvažavati vlastite specifičnosti.

Gospodarski razvoj uopće, pa tako i u razdoblju tranzicije, ne pogađa samo interese današnje već i budućih generacija u smislu njegovih koristi i troškova i njihova međuodnosa. Niti ovaj aspekt razvoja nije neovisan. On je međusobno povezan s razvojem svih drugih sfera društvenog života: politike, kulture, ekologije, etike...

Društveni troškovi tranzicije, koji su sami po sebi visoki, mogu – ako se tranzicija izvodi sukladno dugoročnoj gospodarskoj (i drugoj) strategiji kompatibilnoj sa svjetskim razvojnim trendovima – biti manji. Ukoliko, pak, takve strategije nema pa se razvoj odvija prema kratkoročnim ciljevima – ili stihijno ili kao put nametnut izvanjskim pritiscima – društveni troškovi mogu se i multiplicirati.

Razvojna strategija gospodarstva u suvremenim mješovitim ekonomijama ne znači ni prepuštanje razvojnog tijeka nevidljivoj ruci tržišta niti čini skup državnih (ili vladinih) centraliziranih pravila, direktiva, definiranih prioriteta ili propisivanja što i kako proizvoditi, raspodjeljivati, trošiti.

Ona znači poticanje i pronalaženje optimalnog odnosa nevidljive ruke i nevidljivog rukovanja, ili slobodnog tržišta usmjeravanog i ispravljanog u njegovim nesavršenostima s funkcijama države blagostanja. Drugim riječima, optimalnim suodnosom efikasnog tržišta i demokratske države sukladno specifičnoj gospodarskoj, kulturnoj, civilizacijskoj osnovi unutar svake pojedinačne nacionalne ekonomije, ona znači stvaranje institucionalnih i regulatornih mehanizama koji će poticati otvaranje i sudjelovanje u globalnoj utakmici svih onih sudionika tržišnog života koji su spremni za takvu utakmicu, njezina pravila igre i kriterije.

U ovom članku naglasit ćemo upravo smisao suvremenog razvojnog smjera, bit suvremenih razvojnih trendova koje bi dugoročna razvojna strategija hrvatskog gospodarstva trebala respektirati i poticati.

GOSPODARSKI RAST - LICE I NALIČJE

Industrijski način proizvodnje, koji je karakterizirala elektromehanizacijska tehnologijska osnova, razvijao se na sustavima strojeva, velikoserijskoj, tipiziranoj proizvodnji, ekonomiji opsega, tekućoj traci, znanstvenoj organizaciji rada, rutinskom radu, a u organizacijskom pogledu na dominaciji velikih tvrtki – velikih "biznisa" s vertikalnim, hijerarhijskim oblikom dominacije i subordinacije. Masovna proizvodnja, masovna potrošnja i kultura, masovno obrazovanje, promet i informiranje bile su značajke gospodarske uspješnosti moćnijih nacionalnih ekonomija i predstavljale izvor njihove snage na svjetskom tržištu. Gospodarski rast proizlazio je iz industrijske moći. Proizvesti, potrošiti... obrazovati što je moguće više, više od drugih, maksimirajući pritom gospodarsku efikasnost, bila je opća maksima gospodarske uspješnosti. "Zero sum" logika (logika nultog zbroja ili logika ekonomskog nacionalizma; Reich, 1992: 306) posljedica je paradigme ekonomskog rasta. Ona implicira pretpostavku: ili ćemo pobijediti mi (misli se na gospodarske uspjehe nacionalne ekonomije) ili će to učiniti oni. Takva logika dovodi do toga da i građani podržavaju opcije koje sporadično poboljšavaju njihovo blagostanje, a štete drugima kao što su trgovinske barijere, pa i hladni rat.

Uspješnost ekonomskog rasta u sustavu nacionalnog računovodstva iskazivala se visokim stopama rasta društvenog bruto proizvoda ili nacionalnog neto proizvoda te stabilnosti njihova rasta.

Paradigma ekonomskog rasta svojom je trkom bez kraja i mistifikacijom gospodarske efikasnosti proizvodila:

- sve veću polarizaciju gospodarstava na bogata, sve bogatija i siromašna,
- sve siromašnija, sve veći tehnološki i ukupni razvojni jaz među njima;
- niz negativnih eksternih utjecaja – zagađenje zraka, vode ... opadanje kvalitete života, rada ...

Može li isključivo podržavanje paradigme gospodarskog rasta biti osnovom razvojne koncepcije danas? Koliki je oportunitetni društveni trošak visokih stopa gospodarskog rasta? Dovode li visoke ili stabilno rastuće stope nužno i do porasta ljudskog blagostanja? Što znači brz i stabilan rast BDP-a ako se istodobno ne sagledava i bitno razvojno pitanje – je li to za kvalitetu ljudskog rada i života zdrav ili nezdrav rast?

Zanemarivanje ovakvih i sličnih pitanja koje je karakteriziralo neupitnost paradigme ekonomskog rasta postojalo je i u teorijskim tekstovima o gospodarskom razvoju pisanim 50-ih godina ovog stoljeća, u kojima se izjednačavao gospodarski rast s gospodarskim razvojem (Nurkse, 1953; Kindeleberger, 1958).

Brojne rasprave i sukobljavanja o naravi gospodarskog rasta i potrebi razlikovanja rasta i gospodarskog razvoja te razvoja uopće posebno su intenzivirane 70-ih godina. One su izazvane objavljivanjem *Granica rasta* (*The Limits to Growth*, Meadows i sur., 1972), neomaltuzijanske studije koja je na osnovi analize zasnovane na kompjutorskoj simulaciji katastrofično upozorila na probleme geometrijskog rasta broja stanovnika, radikalnim zahtjevima za nultim gospodarskim rastom te alarmantnim upozorenjima o klimatskim promjenama na čitavoj zemaljskoj kugli, zagađenju voda, problemima neobnovljivih resursa, nuklearnom otpadu...

Postaje sve očiglednije da:

1. postoji *trade off* brzog gospodarskog rasta i narušavanja stabilnosti prirodne okoline;
2. tržišni mehanizmi ne daju prikladne odgovore na pitanja kako vrednovati eksternalije, te da
3. izvanjski učinci gospodarskog rasta
  - a) ne pogađaju one koji donose odluke i često ne prouzrokuju devastaciju okoline (Galtung, 1990);
  - b) javljaju se u različitim oblicima na svim razinama društvene zajednice – lokalnoj, regionalnoj, nacionalno-državnoj, globalnoj;
  - c) pojavljuju se i u totalitarnim i u socijalno-demokratskim državama; oblik državne vlasti nije jamstvo izoliranja od nuspojava;
  - d) manifestiraju se u gospodarskom i u drugim područjima društvenog života.

Gospodarstvo, naime, nije i ne može biti izdvojeno od prirodne okoline u kojoj se odvija neka gospodarska aktivnost, a način na koji upravljamo gospodarstvom utjecat će na okolinu, kao što će i kvaliteta okoline utjecati na gospodarske aktivnosti, i to na svim razinama, od lokalne do globalne.

GLOBALNI GOSPODARSKI RAZVOJ

Trend globalizacije ekonomije, koji se ostvaruje slobodnim tijekom kapitala, rada, znanja, informacija, potaknut je informacijsko-komunikacijskom tehnološkom osnovom. On radikalno mijenja ukupne razvojne (posredno i ekonomske) pretpostavke.

Stvarati pretpostavke uključivanja u globalnu ekonomsku utakmicu postaje izazov i preduvjet budućeg globalnog uspjeha svih sudionika ekonomskog života.

Koje su najbitnije karakteristike novog razvojnog trenda, odnosno što treba omogućiti da i sudionici ekonomskog života u Hrvatskoj postanu njegovim dijelom?

Prije svega treba razumjeti smisao novog razvojnog smjera. Vodoravne, međupovezane mreže globalnom informacijsko-komunikacijskom tehnologijom dovode do lokalizacije transnacionalnih korporacija, koje sve više posluju na lokalitetima diljem svijeta i postaju onoliko lokalne koliko su to i lokalne kompanije na nekom tržištu. Decentralizacijom svojih funkcija one stvaraju fleksibilne ekonomske sustave sposobne za brzu prilagodbu novim tržišnim zahtjevima globalnih potrošača, a klasične multinacionalne kompanije postaju mreže povezanih poslovnih lokalnih ureda, timova, strateških partnerskih saveza.

Nove lokomotive razvoja više nisu nacionalne države, vlade, nacionalne kompanije (što je bilo svojstveno gospodarskom razvoju u doba dominacije industrijske proizvodnje), već autonomne mreže privatnih poduzeća, regije (Ohmae, 1995:143).

Globalno gospodarstvo nije osjetljivo na granice, već je "transgranično". Ono ne favorizira domaći kapital i ne štiti domaće kompanije, već prihvaća strani kapital, globalne kompanije, stručno mišljenje zasnovano na svjetskim standardima znanja, poduzetničke inicijative.

Država stvara ekonomsku legislativu, otvorenu za prihvaćanje globalnih trendova i standarda, koordinira informacije i otvorena je za regulaciju nove razvojne vizije.

Ovaj novi razvojni trend jača autonomne poduzetničke inicijative koje poštuju ne samo potrošačke već i građanske preferencije i potiču kvalitetan život. Bitnim postaje proizvoditi, trošiti, obrazovati... bolje, kvalitetnije, uspoređujući se pritom s najboljima u svijetu, a ne samo s lošijim susjedstvom. Ekonomski se uspjeh uspoređuje s "... najboljima u svijetu da bi se preživjelo u susjedstvu" (Kanter, 1995:95).

Načela lojalnosti, poštivanja, koji proizlaze iz hijerarhijske ekonomske organizacije sve više zamjenjuju načela autonomije kompetencije.

Trend globalizacije gospodarstva doveo je do globalizacije ukupnog razvoja i postavio mogućnost da se negativnim izvanjskim učincima gospodarskog rasta pristupi na drukčiji način.

Postaje sve očiglednije da su problemi gospodarskog razvoja jednako lokalni i globalni, da ih se ne može riješiti jedino na nacionalno-državnoj razini i da razvoj postaje obzor naše zajedničke budućnosti, odnosno da on više nije pitanje odnosa razvijenih nasuprot nerazvijenim ili nedovoljno razvijenim ekonomijama, traženja puteva smanjenja razvojnog jaza među njima, već da je razvoj sve ono što pokušavamo na svim razinama donošenja razvojnih odluka učiniti da poboljšamo našu sudbinu i sudbinu budućih generacija (WCED, 1987).

Razvojnu viziju postaje nemoguće sagledati u obrascu bilateralnog mišljenja o fragmentiranom svijetu ili u fragmentiranom pristupu. Sve snažniji pritisci demokratske javnosti, vlada, globalnih organizacija uvjetuju da se gospodarsku razvojnu viziju danas ne može uspješno koncipirati a da se istovremeno ne sagleda i socijalna, politička, kulturna, ekološka, etička vizija. Pritom su sve razvojne dimenzije jednako važne (Engel, Engel, 1990).

Fragmentirani pristup razvoju prestaje pružati nadu za uspjeh u 21. stoljeću.

ODRŽIVI RAZVOJ

Koncepcija održivog razvoja (*sustainable development*) sublimira sve spomenute dimenzije pretpostavljajući stvaranje uvjeta za ekonomsko blagostanje uravnoteženo s kapacitetom prirodne okoline, tehnološkom upotrebom neobnovljivih prirodnih resursa koja ih ne degradira ili pak ne smanjuje njihovu korisnost za buduće generacije. Pritom održivi razvoj pretpostavlja i politički sustav koji osigurava i ljudska prava, slobode, djelotvornu participaciju građana u odlučivanju, socijalno blagostanje, mogućnost razvoja kulturnog samoidentiteta i raznolikosti te etički sustav koji poštuje podijeljenu društvenu odgovornost za doseganje održive odgovornosti.

Održivi razvoj postaje lokalna i globalna nova razvojna koncepcija¹ za čije je ostvarenje nužna koordiniranost razvojnih odluka na svim razinama njihova donošenja.

To nije precizno koncipiran razvojni model, već samo kontekstualni okvir poticanja gospodarskog i bilo kojeg drugog aspekta razvoja.

1

Održivi razvoj diljem svijeta postaje realnost. U knjizi *Signs of Hope (Znakovi nade)*, Starke (1990), spominju se raznolike aktivnosti lokalnih, nacionalno-državnih i globalnih agencija, kabineta, vladinih i nevladinih organizacija, globalnih mreža, koje koordiniraju razvojne programe, projekte, kontroliraju njihovo provođenje.

ODRŽIVI RAZVOJ U HRVATSKOJ

U Hrvatskoj ne postoji dugoročna gospodarska razvojna strategija. U uvodu smo već istaknuli da bi dugoročna gospodarska strategija, kao skup centraliziranih uputa o tome što, kako i za koga proizvoditi, određivanja gospodarskih prioriteta i slično, bila anakronizam u današnjoj globalnoj ekonomiji.

Ciljevi kao što su makroekonomska stabilizacija – preduvjet bržeg ekonomskog rasta – jesu ostvareni kratkoročni gospodarski ciljevi. Ali, jesu li oni dovoljni za priključivanje globalnoj ekonomiji?

U globalnoj se ekonomiji – koja mijenja klasično pojmljene ekonomske obrasce ponašanja, organiziranja i ukupne strukture, koja dovodi u pitanje iluziju ekonomskog rasta – gospodarski razvoj koji hoće postati globalnim mjeri po uspjesima koje postiže u globalnoj utakmici, mjeri se prema svjetskim standardima. On se danas kao takav više ne može proizvoditi ako ne vodi računa o okolini, ako nije demokratski potican, ako ne vodi u svim svojim posljedičnim aspektima računa o kvaliteti rada, života...

Nijedno razvojno pitanje (etično, socijalno, ekološko, ekonomsko...) u globalnoj ekonomiji nije manje važno. Iako u Hrvatskoj, u kojoj se kao imperativ postavlja učvrstiti preduvjete stabilnog gospodarskog rasta, drugi razvojni aspekti mogu izgledati manje važni ili možda odgodivi za sutra – ne samo zbog globalnih trendova koji ne podupiru ekonomski rast koji dovodi u pitanje ravnotežu u prirodi, socijalno blagostanje ili političku demokraciju već i zbog vlastitog negativnog socijalističkog iskustva u kojem se pod svaku cijenu podupirao ekonomski rast (čak se i strateška prednost sustava iskazivala brzinom stopa gospodarskog rasta) – postavlja se nužnim usmjeravati gospodarski rast skladno održivom razvoju.

Ovakav razvoj, zbog raznolikog i neprocjenjivog prirodnog bogatstva, nužno je poticati u Hrvatskoj. Alarmantna upozorenja o prljavim tehnologijama, nuklearnom otpadu, upozoravaju na potrebu institucionaliziranja legislative koja će štititi naš održivi razvoj.

U Europskoj zajednici, primjerice, institucionalizirano je pridržavanje standarda kvalitete proizvoda, tehnološkog razvoja sukladno nosivom kapacitetu prirode, normi zaštite okoliša, čije se neprovođenje sankcionira.

Stoga je uvažavanje gospodarskog i drugog razvoja kao održivog u Hrvatskoj danas, nužan preduvjet ulaska u europske integracije i uopće globalni razvoj sutra.

Zbog poticanja održivog razvoja u Hrvatskoj bitno je naglasiti da:

– razvoj jedne razine: lokalne, regionalne, nacionalno-državne, utječe na razvoj druge, pa se održivi razvoj ne može ostvariti bez koordiniranih akcija na svim

razinama donošenja razvojnih odluka. U Hrvatskoj pritom treba poštivati različite lokalne i regionalne interese;

– globalni gospodarski i drugi tijekovi jačaju decentralizirane gospodarske i druge mreže pojedinaca i timova, strateških saveza sposobnih za priključivanja globalnoj utakmici, pa ih treba poticati,

– razvoj je pluralističan, međuovisan i upravo održivi razvoj uključuje sve segmente.

Kako se naše gospodarstvo otvara svijetu, jednako je važno i poticanje svih kreativnih gospodarskih potencijala sposobnih za uključivanje u globalnu ekonomiju kao i standarda održiva razvoja na našem tlu. To znači podupiranje domaćih i inozemnih, mješovitih i poduzetničkih inicijativa koje uz gospodarsku djelotvornost respektiraju vrijednost raznolikog prirodnog prostora, neobnovljive prirodne resurse lokaliteta, regija i ljudske preferencije, unapređuju kvalitetu rada i života te u poduzetničkom razvojnom programu podupiru ekološke, etičke, kulturne održive standarde.

Da bi to bilo moguće, nužno je institucionalizirati sustav zakonskih propisa i standarda te instrumenata koji će usmjeravati razvojnu politiku svih sudionika razvoja u optimaliziranju odnosa troškova: dobiti (uključujući i eksterne troškove dobiti).²

To znači da gospodarski razvojni programi trebaju biti izvedeni na tehnološkoj osnovi koja povećava proizvodnost uporabom iste količine resursa, ili koji maksimiraju dobit u funkciji očuvanja prirodnih resursa. To podrazumijeva i da razvojni programi restrukturiranja tvrtki u Hrvatskoj slijede takav pristup.³

Takav razvojni program zahtijevat će i da se i prometni, infrastrukturni, obrazovni i drugi sustavi razvijaju na načelima održivosti.

Brojni primjeri održivog razvoja u Hrvatskoj ukazuju na to da se javljaju početne niše novog razvojnog smjera. Njega, međutim, treba na svim razinama razvojnog odlučivanja i ostvarivati. Društveni troškovi tranzicijskog razvoja uz institucionalno i stvarno a ne samo deklarativno ili sporadično prihvaćanje održivog razvoja tako mogu biti niži, a put u globalno gospodarstvo 21. stoljeća brži i bezbolniji.

2

Npr. institucionaliziranjem društvene cijene proizvodnje izražavala bi se izgubljena vrijednost suboptimalno korištenih resursa.

3

Svi razvojni projekti trebali bi uključiti i studije utjecaja na okolinu.

LITERATURA

Engel, J, R, Engel, J, G, eds, (1990) *Ethics of Environment and Development, Global Challenge and International Response*, Belhaven Press, London.

Galtung, J (1990), Goals and Processes of Development: An Integrated View, *Forum for utviklingsstudier*, Norwegian Institute of International Affairs, 1:13-33.

Kindleberger, Ch (1958), *Economic Development*, McGraw Hill, New York.

Meadows, D,H, Meadows, D, L, Randers, J, Behrens III, W,W (1972), *The Limits to Growth*, Universe Books, New York.

Nurkse, R (1953), *Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries*, Oxford, U.P., New York.

Ohmae, K (1995), *The End of the Nation State*, Harper Collins, London.

Reich, R (1992), *The Work of Nations*, Vintage Books Edition, New York.

Starke, L (1990), *Signs of Hope, Working Toward Our Common Future*, The Centre for Our Common Future, Oxford University Press, Oxford-New York.

WCED – The World Commission on Environment and Development – (1987), *Our Common Future*, Oxford University Press, Oxford – New York.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT – THE CONCEPT OF CROATIA'S ECONOMIC DEVELOPMENT

Mirjana Dragičević

Faculty of Economics, Zagreb

The basic conditions of economic stabilisation, have been realised by the macroeconomic policy in Croatia. But only a long-term economic development strategy could provide answer to the following questions: With what and how can we approach the European and world economy? The purpose of this paper is to point out the essence of contemporary economic development trends and the preconditions that should be fulfilled in Croatia in order to join these trends as soon and as productively as possible. Qualitative analysis of contemporary literature dealing with this subject as well as the experience of developed economies indicate that economic growth causes high social costs. As transitional social costs that are already high should not multiply, it is necessary for Croatia, while taking into consideration its specific conditions, to initiate economic growth congruent with the global development strategy - the strategy of sustainable development.

HALTBARER FORTSCHRITT – DIE WIRTSCHAFTLICHE ENTWICKLUNGSKONZEPTION KROATIENS

Mirjana Dragičević

Ökonomische Fakultät, Zagreb

Durch die makroökonomische Politik Kroatiens sind die Grundvoraussetzungen zur Stabilisierung der inländischen Wirtschaft gegeben. Doch erst eine langfristige Wirtschaftsstrategie könnte der Frage, womit und wie Kroatien sich der europäischen und internationalen Wirtschaft annähern soll, gerecht werden. Der Zweck des Artikels ist, auf das Wesentliche in den zeitgenössischen wirtschaftlichen Entwicklungstrends sowie auf die zu erfüllenden Voraussetzungen hinzuweisen, damit Kroatien so schnell und so wirksam wie nur möglich Anschluss findet. Eine qualitative Analyse zeitgenössischer Werke, die dem Wirtschaftswachstum gewidmet sind, ferner die Erfahrung wirtschaftlich weit fortgeschrittener Staaten zeigen, dass das Wirtschaftswachstum einen hohen gesellschaftlichen Preis fordert. Für Kroatien ist wichtig, neben der Berücksichtigung der eigenen Spezifika ein Wirtschaftswachstum anzuregen, das mit der globalen Entwicklungsstrategie des haltbaren Fortschritts übereinstimmt, damit die an sich schon hohen gesellschaftlichen Kosten der Transition sich nicht ins Vielfache steigern.